

ХУДОЖНЄ МИСЛЕННЯ В КОНТЕКСТІ ДИЗАЙН-ОСВІТИ

У статті розглядається проблема евристичного та креативного потенціалу художнього мислення як різновиду мислення людини, порушується питання про його природу та специфіку. Витоки художнього мислення пов'язуються з естетичною інформацією та естетичною мотивацією особистості. Саме художнє мислення розглядається як родове по відношенню до художньо-образного та дизайн-мислення.

В історії культури відомі "золоті епохи" розвою людства. Античність чи Ренесанс – це особливі періоди його історичного поступу, вплив яких як оптимізаційних чинників культуротворення важко переоцінити. Злет творчої думки, бурхливий розвиток ремесел і торгівлі, стрімкий приріст знання, значні технічні новації, розквіт мистецтва – ось далеко не повний перелік здобутків подібних епох. І скільки непересічних імен вони "подарували" людству: Фалес, Парменід, Зенон, Піфагор, Софокл, Есхіл, Сапфо, Мирон, Сократ, Платон, Аристотель, Данте, Петрарка, Леонардо да Вінчі, Мікеланджело, Рафаель, Дюрер тощо.

Однак, будь-який рукотворний предмет або дія виникають завдяки певній людській думці. І важко заперечувати особливу значущість естетичного компонента в повсякденному житті людини Античності або ж Відродження (згадати хоча б красу форми та декору античної кераміки, любов давніх греків до музики й танцю, довершеність бронзової та мармурової скульптури чи здобутки давньогрецького театру, складність і вишуканість ренесансного костюму, досягнення ренесансного живопису або масове захоплення поезією людини доби Відродження). Тому можна припустити, що одним із чинників "доленосності" цих епох в історії європейської культури та людської культури загалом виступала специфіка мислення людей цих періодів, обумовлена значенням естетичного моменту в їх детермінації. У такому випадку можна говорити про значущість художнього мислення як чинника культуротворення.

І якщо вважати, що творчість людини – це "завжди щось нове, відкриття нового, такого, котре було неможливим раніше, це певний приріст, новий здобуток людської культури", то слід вважати феномен художнього мислення важливим чинником прогресивного поступу людства [1:7]. Однак, й на сьогодні залишається дискусійним питання його природи й специфіки.

Художнє мислення, як різновид людського мислення, досліджується представниками багатьох наук з різних позицій: як вид мислення людини, стиль людського мислення тощо. Гносеологія розглядає художнє мислення в інформаційному аспекті – як джерело знань у залежності від конкретної сфери людського досвіду, а саме мистецької практики, комунікаційного процесу, ролі естетичного компонента в мислительному акті самої особистості. Психологія потрактовує його як індивідуальний мислительний процес, обумовлений специфікою психічного життя людини та її життєвими запитами, при яких цінністю виступає естетична детермінанта. Культурологія вивчає художнє мислення як чинник творення артефактів на естетичних засадах та художньої культури людства загалом чи окремої локальної культури. Естетика – пов'язує передусім з індивідуальним мислительним процесом, який властивий митцеві як людині особливої професії, або ж існування художнього мислення вважається обумовленим наявністю особистості, залученої до художньої творчості як специфічного виду людської діяльності, спрямованої на самореалізацію. Мистецтвознавство приділяє увагу феномену як чиннику мистецької практики конкретної особистості в її індивідуально-стилістичній неповторності.

У дослідженні пропонується розглядати феномен художнього мислення явищем, пов'язаним не тільки з мистецькою практикою, а й з іншими практиками, яким притаманний естетично-художній компонент. А також звертається увага на необхідність розрізнення в структурі художнього мислення деяких видів за критерієм змістовної своєрідності та форм реалізації результативного моменту мислительного акту, а саме: художньо-образного (художньо-експресивного) та художньо-проектного мислення (дизайн-мислення). Адже за спрямованістю й функціональним навантаженням художня думка неоднорідна. Так, утилітарно-прикладний, прагматичний та ігрово-комунікативний, "розважальний" моменти по-різному репрезентовані в мисленні дизайнера й драматурга, художника-ювеліра й письменника, композитора чи архітектора.

Художньо-проектне мислення, на нашу думку, виступає важливим чинником плідності й результативності людської діяльності. А також за умови значної кількості його носіїв набуває вже не тільки індивідуальної значущості, а й культуротворчої цінності на рівні окремої людської спільноти, а подекуди й загалом людської культури. Саме з феноменом художнього мислення, точніше художньо-проектного мислення (дизайн-мислення), за нашим переконанням, і можна пов'язати злет культури Античності або Відродження.

У зв'язку з цим виникає питання цінності виховання чи культивування в значній кількості представників сучасного соціуму такого різновиду мислення (або стратегії, стилю мислення). Іншими словами, необхідно дослідити значення дизайн-освіти як фактора культуротворення. Ця проблема не проста, оскільки вимагає осмислення представниками різних наук, у тому числі й естетиками та культурологами.

Художнє мислення вважається феноменом, що ґрунтується переважно на образно-асоціативному мисленні людини на противагу абстрактно-логічному чи наочно-образному мисленню, "живому спогляданню". Однак, на сьогодні в дитини, підлітка, юнака за наявною освітянською стратегією активно формується навичка до дискурсу й стратегії абстрактно-понятійного осмислення та рішення нагальної проблеми, оскільки цінністю визнається прагматизм і критичність думки. Апелювання до образно-асоціативного мислення в навчальному процесі є своєрідною парією сучасної "освітянської ниви", за винятком спеціалізованих художніх навчальних закладів. Ще менше значення приділяється ролі й потенціалу художньо-проектного моменту в навчально-

виховному процесі як засобу культивування в молодій людині широких за спектром загальних здібностей і відчуття гармонії (та її основних складових – пропорційності, масштабу, ритму, метру, нюансу, контрасту тощо).

Однак достатньо пригадати, що М. Ломоносов – вчений і поет, С. Ковалевська – математик і письменник. Таланту подекуди властива багатовекторність прояву, причому таланту, що "розширює горизонти" науки, мистецтва, техніки.

Спираючись на стратегію дискурсу, абстрактно-логічного мислення в процесі вирішення життєвих проблем, на нашу думку, є наслідком культурної парадигми, що сформувалася за доби Просвітництва. Художнє мислення, як підґрунтя творчості, інноваційного пошуку, поступово витіснилося з багатьох сфер людського буття, залишаючись "парією" соціокультурних пріоритетів. Особливо, коли мова йде про створення середовища повсякденного існування. Витіснення з нього художньо-проектного начала збіднює матеріально й духовно людську культуру. Адже середовище людського буття – це деяка якість самого існування *Homo sapiens*. Якщо згадати М. Гайдеггера, то *Dasein*-простір слід розглядати як щось наявне "тут", "поряд", "під рукою" співпричетне людині. За переконанням мислителя, "присутність" – ось, що характеризує *Dasein*-простір. Це місце, насичене речами, до якого причетна людина й людство. Слід звернути увагу на деяку особливість такого місця: воно – це "сутнісна сфера", в якій проявляється "людина як людина" [2: 30-31]. Своєрідність такої присутності в тому, що дійсність у такому випадку не є співіснуючою з людиною, співнаявною їй, а, навпаки, вона формується, обумовлюється людським буттям. Ось яка якість людської присутності в світі помічена М. Гайдеггером, підкреслює Г. Лола [3: 154]. На цінність співпричетності людини буттю звернув увагу й М. Бахтін у праці "До філософії вчинку", виголошуючи необхідність для неї "увійти в подію буття" [4: 114]. Людський буттєвий простір, широко позбавлений художньо-проектного елемента чи збіднений естетичним началом, у цьому випадку може розглядатися "викривленим" життєвим світом людини, в якому нівелюється людська родова сутність.

Тут слід звернути увагу, що в попередні епохи історичного поступу людства ситуація була іншою. Так, на південному сході Анатолії (Турція) в 1995 р. виявлено архітектурний комплекс, побудований близько 11500-9600 рр. до н. е. Ця знахідка заперечує думку, що людина наприкінці мезоліту – початку неоліту займалася не тільки полюванням і збиральництвом. Не "хлібом єдиним" переймалися мешканці Гебеклі-Тепе, архітектурна споруда засвідчує складність їх духовного життя, значні конструкторсько-технологічні вміння й прагнення естетично облагородити середовище свого буття. У круглих приміщеннях, мабуть культового призначення, діаметром 15-20 м розміщено 39 монолітних стел із красивими барельєфами тварин, символами й гравірованим орнаментом. У центрі однієї зали, спираючись на мозаїчну підлогу, стоять п'ятиметрові кам'яні колони вагою по 50 т. Але в Гебеклі-Тепе вражають не тільки розміри споруди, а й художня досконалість знайдених зображень. Як підкреслює Ю. Рязанцев, тоді "людей хвилювали не тільки потреби повсякденного життя, але вони вже задумувались і про щось вічне, виражаючи свої думки в творах мистецтва" [5: 8] Естетичне начало пронизувало духовну та матеріальну культуру й ранніх цивілізацій. Так, давні єгиптяни будували свої міста й поселення з круговим або прямокутним плануванням. "В системі впорядкованості планування, – зазначає Н. Померанцева, – проявлялась специфіка мислення давніх єгиптян – прагнення до організації простору, яке привносило естетичний критерій домірності" [6: 213-214]. Самі будівлі мали найпростіші геометричні форми перекриття. Вони засвідчують прагнення їх мешканців до простих, малорозподілених об'ємів. Зрозуміти, як прикрашались оселі незаможного люду неможливо через вугливість їх матеріалів. Краще уявлення про декорування помешкань дають археологічні знахідки решток будинків можновладців – чиновників, купців, правителів, та культові споруди. Колонні зали й портики створені на засадах художньої стилізації природних форм. Штучним озерам або ставкам у внутрішньому дворикові будинку надавались правильні геометричні форми, а дерева посаджені в чіткому ритмічному порядку по їх периметру. Кімнати теж прикрашались. І ось, що цікавило найбільше. Розкіш тут розглядалась як можливість прикрашання, а не накопичення матеріальних цінностей.

У наш час ситуація вже докорінно інша. Однак, художньо-проектне мислення здатне породжувати новачії, технічно просунуті й одночасно естетично вишукані за формою, розміром, декором. Його носій має, на нашу думку, навичку до комбінування на художніх засадах "образу-поняття" про структуру чи функції новачії в будь-якій сфері людської діяльності. А, отже, має схильність до синтетичного, а не аналітичного осмислення актуального творчого завдання. Це й підвищує евристичний та креативний потенціал особистості в будь-якій сфері діяльності: науковому пошукові, конструкторсько-раціоналізаторських діях або мистецькій практиці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Бровко М.М., Шутов О.Г. Активність мистецтва і проблема взаємодії художнього та соціального прогресу // Актуальні філософські та культурологічні проблеми сучасності: 36. наук. праць. – К.: КДЛУ, 1997. – С. 3-15.
2. Хайдеггер М. Введение к "Что такое метафизика?" // Хайдеггер М. Время и бытие: Статьи и выступления /пер с нем. – М.: Республика, 1993. – С.30-31.
3. Лола Г.Н. Дизайн. Опыт метафизической транскрипции. – М.: Изд-во МГУ, 1998. – 264 с.
4. Бахтин М.М. К философии поступка //Философия и социология науки и техники. Ежегодник 1984-1985. Академия наук СССР, Научный сонет по философским и социальным проблемам науки и техники. – М.: Наука, 1986. – С. 80-161.
5. Рязанцев Ю. Записки из неолита // Открытия и гипотезы. – 2006. – №10 (октябрь). – С. 8-10.
6. Померанцева Н.А. Эстетические основы искусства Древнего Египта. – М.: Искусство, 1985. – 255 с.

Полищук Е.П. Художественное мышление в контексте дизайн-образования.

В статье рассматривается проблема эвристического и креативного потенциала художественного мышления как разновидности человеческого мышления, исследуется вопрос его природы и специфики. Истоки художественного мышления связываются с эстетической информацией и эстетической мотивацией личности. Художественное мышление считается родовым по отношению к художественно-образному и художественно-проектному мышлению.

Polishchuk O.P. Artistic thinking in the design-education context.

The article deals with the problem of evrictic and creative potential of artistic thinking as kind of human thinking, the issue of its nature and specific is under consideration. The souses of artistic thinking are linked with the personality aesthetic information and motivation. The artistic thinking is considered as a generic one relatively to the artistically-figurative and design-thinking.